

ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİNDE AİLE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Said Demirel *

Özet: Özel eğitimde, erken eğitim; özel eğitimin en temel ilkesidir. Bu nedenle, çocuğun özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyduğu sağlık ve eğitim kurullarınca belirlendiğinde; aile, çocuğunun durumu konusunda bilgilendirilmeli ve özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kurumlara yönlendirilmelidir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon kurumları ise özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanan bireylerin ailelerini vermiş olduğu hizmetlerin dışında tutamaz. Çünkü kurumda verilen eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ailenin de dahil edilmesi, verilen hizmetlerin etkililiğini artırdığı gibi sonucun daha etkin ve verimli alınmasını hızlandırmaktadır.

Bu çalışmada özel, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine aile katılımının sağlanmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: özel eğitim ve rehabilitasyon, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan birey, aile eğitimi

Abstract: Early education in special education is basic principle of special education. Due this fact, when it is determined the child need special education and rehabilitation services by health and educational boards, family must be informed about the child's status and they must be referred to the institutions that deliver special education and rehabilitation services.

* Sosyal Hizmet Uzmanı, T.C. MEB Özel Gönül Özel Eğitim Kursu Müdürü

Special education and rehabilitation agencies can not apart the families of the special education and rehabilitation service users. Involvement of the families to the education and rehabilitation services contributes the efficacy of the services and help to reach the results as soon as possible.

Within this study, importance of the family involvement in special education and rehabilitation services is described.

Key words: special education and rehabilitation, person need special education and rehabilitation services, family education

1. GİRİŞ

Ülkemizde özel eğitimde ailenin katılımı uzun yıllar ikinci planda tutulmuş, ailenin önemi vurgulansa bile uygulamaya anne babaların katılımları yetersiz olmuştur (1: 46). Oysa ailenin, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin tüm süreçlerine katılımının sağlanması gerekmektedir.

Eğitim, yalnızca okulda yürütülen bir süreç değildir. Çocuk, doğduğu andan itibaren evde bir eğitim ortamı içindedir. Çocuğun gelişim dönemi içinde ilk deneyimlerini edindiği ve etkileşimde bulunduğu ortam ailedir. Çocukların okul çağına kadar zamanlarının büyük çoğunluğunu aileleri ile birlikte geçirdikleri düşünüldüğünde, anne babaların çocukları üzerindeki rolünün eğitim etkinliklerini önemli ölçüde etkileyeceği görülmektedir. Çocukların başarıları yalnızca okulda aldıkları eğitime bağlı olmayıp, evde aldıkları destek eğitime ve ailelerin eğitime katılımına bağlıdır (2: XXVI).

Bazı bireyler genel eğitimin yanısıra, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akran gruplarına göre farklı olması nedeniyle “özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine” ihtiyaç duymaktadır. Duyulan bu ihtiyaca erken başlanması ve devam ettirilmesi son derece önemlidir. Çünkü birey eğitime ne kadar erken başlar ve eğitimini devam ettirirse eğitimden faydalanma imkânı da o kadar artar.

Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini sunan kurumların yanısıra bu hizmetlere, hizmet alanların çevresinin de katılımları eklendiğinde bireylerin yaşamında çok şeyin olumlu olarak değişmesi söz konusudur.

2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kavramları

Özel eğitim alanında kullanılmakta olan birçok terim bulunmaktadır. Bu terimlerden bazıları özel gereksinimi olan bireye ilişkin olup, bazıları ise

yapılan tıbbi ya da eğitsel çalışma ve düzenlemeleri ifade etmektedir (3: 10).

Özel eğitim ve rehabilitasyon kavramları birbirinden ayrılmaz iki kavramdır. Özel eğitim alan bir birey aynı zamanda rehabilite olurken, rehabilite olan bir birey aynı zamanda özel eğitim almaktadır. Kısacası; aralarında anlam farklılığı olsa da, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verilisinde bu iki kavramı bağımsız düşünmek çoğu zaman mümkün değildir.

2.1. Özel Eğitim

Özel eğitim, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ve sosyal gereksinimlerini karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile özel eğitim gerektiren bireylerin bireysel yeterliliklerine dayalı, gelişim özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir (2: II, 4: VI, 5: 408, 6: 429).

Özsoy ve arkadaşları (1989) ise beden, zihin, duygusal ve sosyal gelişim özellikleri yönünden normal çocukların gelişim özelliklerinden ayrılan çocukların eğitim ve öğretim işlerini kapsayan çalışmalarını “özel eğitim” olarak tanımlamaktadır (3: 7).

Türk milli eğitimini düzenleyen genel esaslar doğrultusunda özel eğitimle ilgili temel ilkeler şunlardır (2: II, 4: VI, 5: 409-410):

1. Özel eğitim gerektiren tüm bireyler; ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
2. Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitime erken yaşta başlaması esastır.
3. Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyi, sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.
4. Özel eğitim gerektiren bireyin, eğitim başarımları (performansları) dikkate alınarak, amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitimmelerine öncelik verilir.
5. Özel eğitim gerektiren bireyin, her tür ve kademedeki eğitimlerini kesintisiz sürdürülebilmeleri için her türlü rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır.
6. Özel eğitim gerektiren birey için, bireysel eğitim planı hazırlanır ve eğitim programları bireyselleştirilerek uygulanır.

7. Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif olarak katılmaları ve eğitimleri sağlar.

8. Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özel eğitim gerektiren bireye yönelik etkinlik gösteren sivil toplum örgütlerinin görüşlerine önem verilir.

9. Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyin, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır.

2.2. Rehabilitasyon

Rehabilitasyon, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle yaralanma ve hastalık sonrası oluşan özürü ortadan kaldırmak veya mümkün olan en az düzeye indirmek ve kişinin evinde, işinde ve sosyal yaşantısında kendine ve topluma yeterli olabilmesi için tıbbi, fiziksel, psiko-sosyal, mesleki yaklaşımlar sürecidir (7: 492).

Bir başka tanıma göre rehabilitasyon; özel eğitim gerektiren bireyin bedensel, fiziksel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal becerilerindeki çeşitli derecelerde oluşan fonksiyon kayıplarının giderilmesi veya var olan güç ve yeteneklerinin geliştirilerek fiziksel, psikolojik, gelişimsel, eğitsel ve meslekî yönden mevcut kapasitelerinin en üst düzeye çıkarılması için yapılan çalışmalardır (6: 431).

Gelişimsel rehabilitasyon ise doğuştan veya erken çocukluk döneminde kazanılan gelişimsel yetersizliklerin giderilmesi veya etkisinin en aza indirgenmesi, yetersizliğin engele dönüşmemesi, ikincil özürlerin oluşmasının önlenmesi ve yetersizliği olmayan gelişim alanlarının geliştirilmesi ile bireyin gelişimsel kapasitesinin en üst sınıra ulaşmasını hedefleyen çalışmaların tümünüdür (5: 409).

3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerine İhtiyaç Duyan Bireyler

Milli Eğitim Bakanlığı (5, 6), özel eğitim ve rehabilite hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyleri “özel eğitim gerektiren birey” başlığı altında tanımlamıştır. Bunlar hafif, orta ve ağır düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği, klinik bakıma gereksinim nedeniyle öğrenme yetersizliği, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, ortopedik yetersizlik, sinir sisteminin zedelenmesi ile ortaya çıkan yetersizlik (beyin özürü), dil ve konuşma güçlüğü, özel öğrenme güçlüğü, birden fazla alanda yetersizlik, duygusal-davranışsal uyum güçlüğü, süreğen hastalık, otizm, sosyal uyum güçlüğü, üstün ya da özel yeteneklerdir.

Özel eğitim gerektiren birey, çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından, akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren bireydir. Bunlar: (4: VI, 5: 407-408, 6: 429-430).

1- Zihinsel Öğrenme Yetersizliği: Zihinsel gelişim yetersizliğinden dolayı, bireyin eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde, hafif-orta-ağır düzeyde etkilenmesi durumunu,

- *Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği:* Bireyin, temel okuma-yazma ve temel matematik becerilerini kazanmasında ortaya çıkan gecikme durumunu,

- *Orta Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği:* Bireyin, gecikmeli bir konuşma ve dil gelişimi, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel okuma-yazma ve temel matematik becerilerini kazanmasında ortaya çıkan gecikme durumunu,

- *Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği:* Bireyin, ciddi biçimde konuşma ve dil gelişimi güçlüğü, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel öz bakım becerilerini öğrenmesinde ortaya çıkan gecikme durumunu,

2- Klinik Bakıma Gereksinim Nedeniyle Öğrenme Yetersizliği: Ciddi biçimde zihinsel ve birden fazla yetersizliği nedeniyle bireyin, eğitim-öğretim kurumlarından doğrudan yararlanamama durumunu,

3- İşitme Yetersizliği: İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen yetersizliğinden dolayı konuşmayı edinmede, dili kullanmada ve iletişimde güçlük nedeniyle bireyin eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu,

4- Görme Yetersizliği: Görme gücünün kısmen ya da tamamen yetersizliğinden dolayı, bireyin eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu,

5- Ortopedik Yetersizlik: İskelet, kas ve eklemlerdeki hastalık, bozukluk ve yetersizlikten dolayı, bireyin eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu,

6- Sinir Sisteminin Zedelenmesi ile Ortaya Çıkan Yetersizlik (Beyin Özürlü): Gelişim sürecinde oluşan nörolojik bozukluğun, bireyin eğitim başarımını (performansını) ve sosyal uyumunu olumsuz yönde etkilemesi durumunu,

7- Dil ve Konuşma Güçlüğü: Sözel iletişimde farklı düzey ve biçimlerde ortaya çıkan aksaklıklar ve düzensizlikler nedeniyle dili kullanma, konuşmayı öğrenme ve iletişimdeki güçlüklerin, bireyin eğitim başarımını (performansını) ve sosyal uyumunu olumsuz yönde etkilemesi durumunu,

8- Özel Öğrenme Güçlüğü: Yazılı ya da sözlü dili anlamak ya da kullanabilmek için gerekli olan bilgi alma süreçlerinin birinde ya da birkaçında ortaya çıkan ve dinleme, konuşma, okuma, yazma, heceleme, dikkat yoğunlaştırma ya da matematiksel işlemleri yapmada yetersizlik nedeniyle bireyin eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu,

9- Birden Fazla Alanda Yetersizlik: Gelişim dönemi içerisinde, bireyin eğitim başarımını (performansını) ve sosyal uyumunu ciddi bir şekilde ve olumsuz yönde etkileyen, birden fazla alanda görülen yetersizlik durumunu,

10- Duygusal-Davranışsal Uyum Güçlüğü: Sağlık durumu, zihinsel, duysal faktörler tarafından açıklanamayan; bireyin kendisiyle ve çevresiyle dengeli, doyurucu ilişki kurma ve sürdürmede güçlük çekme, genel bir mutsuzluk ve depresyon hâli ya da bireysel veya okul problemleri ile ilgili korku, tırnak yeme, parmak emme gibi fiziksel belirtiler gibi özelliklerinden bir veya birden fazlasının uzunca bir süre ortaya çıkması nedeniyle eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu,

11- Süreçten Hastalık: Gelişim dönemi içerisinde, bireyin, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalığı nedeniyle eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu,

12- Otizm: Genellikle erken çocukluk döneminde, bireyin eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun, sözlü-sözsüz iletişim boyutunda olumsuz ve ciddi biçimde etkilenmesi durumunu,

13- Sosyal Uyum Güçlüğü: Riskli yaşam koşulları, madde bağımlılığı, yetersiz beslenme, göç, suç işleme, suça yönelme, çalışma, ihmal, istismar, terk edilme ve dil farklılığı gibi nedenlerden dolayı bireyin eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu,

14- Üstün ya da Özel Yetenek: Akademik alanda ve/veya sanat alanındaki yetenekleri açısından akranlarına göre üst düzeyde başarım (performans) gösterme durumunu ifade eder.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (8, 9, 10) ise özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyleri “spastik çocuklar, zihinsel özürlüler ve işitme ve konuşma özürlüler” başlığı altında tanımlamıştır. Buna göre;

Spastik çocuklar; doğum öncesi, doğum anı ya da sonradan herhangi bir nedenle beyin hareket merkezinde meydana gelen arıza sonucu ortaya çıkan kasıtlı hareket felci olan çocukları; zihinsel özürlü, zeka bölümü 0-75 arasında yer alan kişiyi; işitme ve konuşma özürlüler, doğuştan veya sonradan işitme ve konuşma özürlü olanları ifade eder (8, 9, 10).

Demirel (11) ise özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyleri; zihinsel, bedensel, sosyal, ruhsal, duygusal, konuşma, görme ve işitsel gibi çeşitli nedenlerle normal yaşamın gereklerine uyumama durumunda olan bireyler olarak tanımlamaktadırlar.

Tanımlarda da görüldüğü üzere, çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireyler, “özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyler” olarak kabul edildiğinden bir çok kişi özel eğitim ve rehabilitasyon başlığı altına girmekte ve bu hizmet açısından yararlanma imkanı bulabilmektedir.

4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyonda Aile Hizmetleri

Aile hizmetleri, zihinsel, bedensel, konuşma, duygusal, ruhsal, işitme, görme, özbakım, sosyal ve diğer yönlerden özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan bireylerin ailelerine ilgili uzman personel tarafından çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak verilen hizmetler bütünüdür. Bu bireylerin ailelerine götürülen hizmetler, verilen bütün hizmetlerin etkililiğini artırır ve hedeflenen amaca daha kısa sürede ulaşılmasını sağlar.

Sucuoğlu (1997), ailelere yönelik çalışmaları; psikolojik danışma, anne-baba eğitimi grupları, aile terapisi, erken eğitim çalışmaları olarak sınıflandırmıştır (12).

Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan bireylerin ailelerine yönelik verilen hizmetler genel olarak; aile ziyaretleri, psikolojik danışmanlık, aile danışmanlığı ve rehberlik, aile eğitim ve seminerleri, aile terapisi ve sosyo-kültürel etkinlikler gibi hizmetleri kapsar.

Bu hizmetler her ne kadar ailelere verilen hizmetler olsa da yine de bu hizmetlerin odağında özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç

duyan bireyler vardır. Çünkü genellikle aileler tarafından bu bireylerin kabullenilmesi, ailenin çocuğu hakkında yeterli bilgiye sahip olması ve çocuğuna uygun davranışlarda bulunması ve kurumda verilen eğitimin aile tarafından evde devam ettirilmesinin sağlanması amaçlanır.

5. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Aile Eğitiminin Amacı, Aile Eğitimine İhtiyaç Duyulmasının Nedeni ve Ailenin Katılımının Faydaları

Günümüzde, normal eğitim olanaklarından yararlanamayan ya da normal eğitime devam edip özel eğitime ihtiyaç duyan engellilere yönelik özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde; özel eğitimin temel ilkelerine uygun olarak engelli bireyin kendisi, ailesi ve kurum birbirini tamamlayan bütünü birer parçaları olarak değerlendirilmektedir (13).

Özel eğitim gerektiren çocukların eğitiminde önemli yeri olduğu bilinen aile eğitiminin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (2: XXVII):

- a) Ailenin, özürlü çocuğun kabulünü sağlamak,
- b) Ailenin, haklarını ve sorumluluklarını anlamasını sağlamak,
- c) Aile ile işbirliği yapmak,
- ç) Ailenin belli programları uygulamasını sağlamak,
- d) Aileyi diğer kaynaklar hakkında bilgilendirmek.

Kurumlarda verilen özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ailenin katılımının sağlanması her şeyden önce özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyler ve aileleri için bir ihtiyaçtır.

Birçok çalışmada (Robinson, Rosenberg ve Beckman 1988; Cunningham 1985) anne-babaların kişilik özelliklerinin, beklentilerinin, aile ilişkilerinin, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin, destek gereksinimlerinin ve aile içi görev dağılımlarının, çocuklarının eğitim programlarına katılımlarını etkilediği belirlenmiştir. Bu nedenle, aile katılımının artırılabilmesi için çocuğun o andaki performans düzeyinin değerlendirilmesinin yanısıra anne-baba-çocuk etkileşiminin, ailenin yapısının, fonksiyonlarının, duygusal güçlerinin, problem çözme becerilerinin, kaynaklarının ve gereksinimlerinin belirlenmesinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır (14: 7).

Bailey ve Simeonson (1988)'a göre ailenin gereksinimlerinin belirlenmesi; aileye sağlanacak hizmetlerin türü, içeriği, niteliği ve yönteminin seçimi

açısından çok önemlidir. Hizmetlerin gereksinimleri karşılamadığı durumlarda program başarısı düşmekte, ailenin programı kabul etmesi ve programa aktif katılımı da güçleşmektedir. Bailey ve Simeonson, anne baba gereksinimlerini; bilgi gereksinimi, destek gereksinimi, çocuğun durumunu diğerlerine açıklayabilmek, toplumsal servisler, maddi gereksinimler ve ailenin işleyişi ile ilgili toplumsal gereksinimler olarak gruplamışlardır (14: 8).

Her türlü aile eğitimi programının planlanmasında; ailenin ve çocuğun gereksinimlerinin belirlenmesi öncelikle ele alınmalıdır. Aile eğitim programları, ailelerle birlikte belirlenecek zaman dilimlerinde ve her yıl geliştirilerek yeniden uygulanmalıdır. Aile eğitim çalışmaları, gereksinimler dikkate alınarak bireysel ya da grup çalışması olarak planlanmalıdır. Aile eğitim programları, bireyin anne babası, kardeşleri ve çocuğun bakımı ve eğitiminden sorumlu diğer bireylerin, koşullara göre birlikte ya da farklı eğitim programları içinde eğitilmeleri ve bilgilendirilmeleri sağlanarak sürdürülür (2: XXVII).

Bu gereksinimler doğrultusunda özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine aile katılımının sağlanması;

- Ailelerin; çocuklarının durumunu anlamalarını ve çocuklarını kabullenmelerini,
- Engelli bir çocuğa sahip olması nedeniyle utanan ve onu topluma çıkarmak istemeyen veya aşırı koruyucu ve kollayıcı olan ailelerin bu tür olumsuz düşünce ve davranışlarının ortadan kalkmasını,
- Çocuklarından kapasiteleri ve yetenekleri üstünde beklentileri olan ve bu nedenle çocuklarına zarar veren ailelerin bu beklentilerinin azalmasını,
- Ailelerin; çocuklarına model olmalarını, tutarlı davranmalarını, bir başka çocukla kıyaslamamaları gerektiğini öğrenmelerini,
- Ailelerin bilinçsizce uyguladığı ceza ve ödüllerin çocuklarına zarar verdiğini ve disiplinin sağlanmasında uygun davranış kalıplarının olması gerektiğini, sevginin önemini,
- Kurumların vereceği özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri öncesinde, ailelerin çocuklarını eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine hazırlamalarını, eğitim seanslarına zamanında gelmelerini,

- Kurumlarda verilen eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin aileler tarafından sık sık tekrar edilerek pekiştirilmesini, verilen eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin kalıcılığının sağlanmasını,
- Ailelerin; birbirleri ile etkileşim ve iletişim kurmalarını, birbirlerine yardımcı olmalarını, çevreleri ile iyi ilişkiler geliştirmelerini,
- Ailelerin; problem çözme becerilerinin ve farkındalık alanlarının gelişmesini,
- Kurum için gerekli olan evrakların zamanında gönderilmesini ve sağlık kurulu raporlarının zamanında yenilenmesini,
- Kurumların vermiş olduğu diğer hizmetlere ailelerin yardımcı olmasını, sağlar.

6. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Aile Eğitiminin Önemi

Özel eğitim gereken bireylerde kalıcı davranış değişikliklerinin oluşturulabilmesinde sadece kurumların çabasının yeterli olmayacağını artık herkes bilmektedir. Bununla birlikte engelli birey ile yaşamının, bu duruma uyum sağlamanın ve alışmanın çeşitli zorlukları bulunduğu unutulmamalıdır. Tüm bu nedenlerle özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ana ve babaların bir araya getirilerek onların etkileşimlerini güçlendirmek ve ebeveynlikle ilgili bilgilerini desteklemek amacıyla kurumlarla işbirliği içerisinde olmaları ve kurumlardaki aile eğitim programlarına katılımlarının sağlanması son derece önem taşımaktadır (13).

Her şeyden önce, erken eğitimde ailenin oynadığı rolün önemi ortadadır. Çocuk eğitime ne kadar erken yaşta başlarsa, eğitimden faydalanma imkanı da o kadar çok artar. Ayrıca özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanan çocukların da zamanının büyük bir çoğunluğunun ailede geçmesi nedeniyle, kurumlarda verilen eğitimin ailede devamının sağlanmasının gerekliliği ailelerce bilinmelidir.

Çocuğa sahip bir ailenin en önemli görevi dünyaya getirdiği çocuğu en iyi şekilde yetiştirmek olduğuna göre, aile çocuk yetiştirme konusunda ne kadar bilgili olursa çocuğunu yetiştirebilmek için yapabilecek çok şeylerinin olduğunun da o kadar farkında olur.

Çocuklarına nasıl davranacağını bilmeyen bir anne baba, farkında olmadan ortadan kalkmasını istediği bir davranışın oluşum sıklığının

artmasına ve yerleşmesine neden olabilir (2: XXVII). Hatta birçok aile yapmış olduğu davranışlarla çoğu zaman çocuğuna zarar verebilmektedir. Bu davranışlar genellikle bilinçsizce yapılmış davranışlardır. Bu nedenle ailelerde farkındalık alanının artırılmasında aile eğitimleri anahtar rolünü üstlenmektedir. Kurumda verilen özel eğitim ve rehabilitasyon programlarının evde uygun bir şekilde devam ettirilmesi ancak ve ancak kurum – aile işbirliğinin sağlanması ile mümkün olabilir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin kesintiye uğramadan devamlı bir şekilde verilmesi bu bireyler için ne kadar gerekli ise aile eğitimlerinin sürekliliği de o kadar gereklidir. Bu nedenle özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini sunan kurumlar, eğitime ailelerin aktif katılımlarının sağlanmasında gerekli olan tüm önlemleri almak zorundadırlar.

Özel eğitime gereksinimi olan çocuklara verilecek eğitimin etkili ve başarılı olması, ev ve okul gibi farklı iki ortamdaki yaklaşım ve davranışların tutarlı olmasıyla yakından ilgilidir. Okulda uygulanan eğitim ilke ve yöntemlerinin ev yaşantısıyla bağdaştırılması, eğitimcinin ana ve babadan; ana babanın da eğitimciden yararlanması şeklinde kurulacak iş birliği, çocuğun eğitiminin yalnız okulda değil, evinde ve diğer sosyal çevrelerinde de süreklilik kazanmasına yardımcı olacaktır (4).

Aile eğitim programları; özel eğitim öğretmeni, fizyoterapist, çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmeni, okul öncesi eğitim öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı, konuşma terapisti, psikolog, psikolojik danışman, özel eğitim sınıf öğretmeni, aile ve evlilik terapisti, psikiyatrist, nörolog, fizik tedavi uzmanı, eğitim odyoluğu gibi meslek elemanlarından oluşan ekip tarafından verilmelidir. Bunun yanısıra gerektiğinde doktor ve hemşire gibi sağlık elemanlarının, üniversitelerden akademisyenlerin desteği ve görüşü de mutlaka alınmalıdır.

Aile eğitimlerini veren kişilerin; donanımlı ve tecrübeli olması eğitimlerin verimliliğini artırır. Yeterli donanıma ve tecrübeye sahip olmayan kişiler tarafından verilen aile eğitimleri bir takım riskleri de beraberinde taşır. Örneğin; aile yanlış bilgilendirildiğinde yanlış davranışlara yönelebilir. Bu durum da aileye yarar yerine zarar verir.

Sonuç olarak, özel eğitime gereksinimi olan çocukların eğitimine ailelerin katılımını sağlayabilmek için, aile eğitim programı uygulamaları önem taşımaktadır. Bu nedenle, aile eğitim programları, ailelerle birlikte saptanarak belli aralıklarla her yıl yeniden geliştirilerek uygulanmalıdır (4).

7. Sonuç Yerine

Engelli Bir Çocuğa Sahip Olması Nedeniyle Eve Hapis Olmuş ve Özel Yaşantısı Kalmamış Bir Annenin Çaresizliği

Yaklaşık 5 yıldır bu alanda çalışıyorum ve annelerin çaresizlikleri ve tükenmişlikleriyle çok sık karşılaşıyorum. Deyim yerindeyse, engelli bireylerin aile içerisinde “kahrını çeken” kişilerin başında çoğunlukla anneler gelmektedir. Çoğu zaman babalar bir şekilde evden uzaklaşmakta (arkadaş ziyaretleri, kahvehane veya lokale gitme gibi), anneler ise çocukları ile baş başa kalmaktadırlar. Ev işleri, varsa diğer çocukların bakımları ve yaşamlarında karşılaştıkları diğer sorunlar; anneleri, kendi özel yaşantılarından vazgeçmelerine zorlamakta ve ne yazık ki hayatın bu acı tarafı çoğu zaman onlara karşı galip gelmektedir. Mesleki görüşmelerimde karşılaştığım “sırf bu çocuğum için yaşıyorum, sırf bu çocuğum için bu adamın kahrını çekiyorum” diyen annelerin sayısı az değildir. Burada “kadınla erkek arasındaki eşitliği bilen, çocukları için ortak hareket eden, eşine yardımcı olan, paylaşımcı, ...” babaları ayrı tutmak isterim. Üzülerek söylüyorum ki ayrı tuttuğum bu “baba” sayısı diğerlerine oranla çok sınırlı. Görüşmelerimin çoğu, bu görüşlerimi doğruluyor. Keşke doğrulamasaydı! Keşke babalar da anneler kadar; duyarlı olsalar, çocuklarını anlayabilseler ve kabul edebilseler, çocuklarına verebilecekleri çok şey olduğunu bilebilseler.

İşte henüz daha 33 yaşında olan, ilkokul mezunu, kırsal kesimden kente çocuğunun eğitimi için gelmiş, ev hanımı, eşi şehir dışında çalışan, sosyal destek sistemleri yetersiz, engelli çocuğa sahip olması nedeniyle eşinin ailesi tarafından suçlanan bir annenin ilk görüşmemdeki duygularını ifade eden sözleri:

“Artık hayatım bitti gibi. İki gün önce bizim oradaki bir yere gittim. Amacım özürlü çocuğumu ve 1,5 yaşındaki diğer çocuğumu atıp, onların öldüğünü gördükten sonra da kendimi atmaktı. Çünkü çocuklarımı geride bırakmak istemiyordum. Beni anlamayanlar çocuklarımı hiç anlamazlar diye düşündüm. Bu yüzden onların da benden sonra acı çekmelerini istemedim. Sonra gökyüzünün maviliğine uzun uzun baktım. Ama çocuklarımı atmaya cesaret edemedim. Kıyamadım onlara.

Daha önceleri bizim oradan biri sizi ve sizin kurumu tavsiye etmişti ve o anda siz aklıma geldiniz. Bu gece sabaha kadar uyuyamadım ve size geldim. Var olan gücümü ve son gücümü topladım geldim işte karşınıza. Bu yolun sonu var mı?

Eve hapis oldum. Özel yaşantım hiç yok. Ben güzel havalar nasıl olur hiç bilmem. Aslında havaların nasıl olduğunu da çoktan beri bilmiyorum. Çocuğum beni eve

hapsediyor. Ben hep çocuğum için yaşıyorum. Bir de kendim için yaşayabilsem. Gün gelir de güzel bir gün görür müyüm bilmiyorum.

Beni kimse anlamıyor. Her şeyin suçlusu benim sanki. Bu yüzden ben de kendimi kimseye anlatamıyorum. Çünkü anlamıyorlar beni. Ayrıca kendimi kimseye anlatamadığım için kendime çok kızıyorum. Hep anlatamadığım için kaybediyorum zaten. Gerçi fark etmez, anlatsam da ters tepki alıyorum. Artık ben de bıktım. Son noktaya geldim gibi geliyor bana. Hep kapılar yüzüme kapanıyor. Bir de beni anlayın. Sorun ‘neden böylesin, niye böyle oluyor’ diye.

Kimseyi kırmak istemiyorum. Ama beni herkes kırıyor. Eşim dahi beni anlamıyor. Eşime dahi kendimi anlatamıyorum. Zaten tek başına da bu hayatı götüremez oldum. Eşime söylüyorum, beni dinlemiyor. Ne zaman kendisi ile konuşmak istesem ya mide ağrıları tutuyor ya bana bağıırıp çağırıyor ya da beni duymamış gibi yapıyor. Böylece kendini korumasını biliyor. Bu durumda kendimi yalnız hissediyorum.

Ne yapabilirim hocam. Benim yolumun sonu var mı? Tam çizgi üzerindiyim. Ama sonlanmış bir çizgi. Çizgi üzerinde ne ileri ne de geri gidebiliyorum. Çizginin de sonuna geldim. Çıkmazda gibiyim. Zaten bu özürlü çocuğuma kıyabilseydim bu hayatı böyle çekmezdim. Ama yeter artık, artık yorulduğum da. Dünyada yol bitmez ama benimki bitti gibi.

Siz hiç konuşurken kalbinizin acıdığını hissettiniz mi? İşte ben böyleyim. Kalbim acıyor.”

Bu sözlerin, annelerin duygularına tercüman olduğunu ve onların yaşadıklarını özetlediğini düşünüyorum.

KAYNAKLAR

1. Uğurlu, Bahar. “Özel Eğitimde Aile Katılımını Etkileyen Etmenler”, **12. Ulusal Özel Eğitim Kongresi (Yöntemler – Yaklaşımlar – Stratejiler) Bildiri Özetleri Kitabı**. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Kasım 2002.
2. **MEB Eğitim Uygulama Okulu Eğitim Programı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2002.
3. Ersoy, Özlem ve Neslihan Avcı. **Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri: Özel Eğitim**. İstanbul: YA-PA Yayın Pazarlama San. Tic. A.Ş. Yayını, 2001.
4. **MEB Orta Düzeyde Öğrenme Yetersizliği (Eğitilebilir) Olan Çocuklar Eğitim Programı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2001.
5. “MEB Özel Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği”, **Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi**. 66, 2551: 405-426, Ağustos 2003.

6. “MEB Özel Özel Eğitim Kursları Tip Yönetmeliği”, **Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi**. 66, 2551: 427-437, Ağustos 2003.
7. Özürlüler İdaresi Başkanlığı. **I. Özürlüler Şurası: Çağdaş Toplum Çağdaş Yaşam ve Özürlüler. Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri**. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, 1999.
8. “SHÇEK Spastik Çocuklar Özel Rehabilitasyon Merkezleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik”, **Resmi Gazete**, 19054; 21.03.1986.
9. “SHÇEK Zihinsel Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği”, **Resmi Gazete**, 19724; 13.02.1988.
10. “SHÇEK İşitme ve Konuşma Özürlüler Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği”, **Resmi Gazete**, 21841; 06.02.1994.
11. Demirel, Said. “Çağdaş Toplum ve Çağdaş Yaşam Anlayışı İçerisinde Hizmet Veren Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumları”, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**. 7, 53: 28 – 32, Mayıs 2003.
12. Alptekin, Kamil. “Ana hatlarıyla Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumlarında Aile Eğitim Programının Yapılandırılması”, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**. 4, 1, Haziran 2004.
13. Demirel, Said ve Kamil Alptekin. “Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumlarında Yaşanan Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Sosyal Hizmetin Rol ve Fonksiyonları”, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2004 (Sözel Bildiri Olarak Sunulmuştur). Alanya: 2004.
14. Akçamete, Gönül ve Tevhide Kargın. “İşitme Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi”, **Özel Eğitim Dergisi**. 2, 2: 7-24, Eylül 1996.